

**КАНЦЭПТАСФЕРА НЕБА Ё ТВОРАХ М. БАГДАНОВІЧА,
М. ТАНКА, Р. БАРАДУЛІНА**

На мяжы двух тысячагоддзяў у сучасным літаратуразнаўстве адбываецца заканамерная змена навуковых парадыгм: XIX стагоддзе ўвайшло ў гісторыю як параўнальна-гістарычнае літаратуразнаўства, XX стагоддзе нарадзіла сістэмна-структурны метад, а ў XXI стагоддзі складваецца антрапацэнтрычная парадыгма, у якой неба – адна з фундаментальных існасцяў матэрыяльнага свету, бо яно займае цэнтральную частку ў свядомасці чалавека, становіцца неад’емным кампанентам духоўнай культуры нацыі. Ва ўсе часы чалавек з надзеяй і хваляваннем узіраўся ў нябесную высь, шукаючы ў нябёсаў абароны, аховы, спагады, парады і дапамогі ў вырашэнні складаных жыццёвых задач. Таму не дзіўна, што канцэпт неба заўсёды прысутнічаў у творчасці мастакоў прыгожага пісьменства, пачынаючы ад антычнасці да нашых дзён. З пашырэннем інфармацыйнага поля канцэптасфера неба значна ўзмацняе сілавое поле духоўнасці, павялічвае інтэлектуальны пласт, нараджае новую, нязнаную да гэтага часу вобразнасць, натхняе на выпрацоўку адмысловых творчых прыёмаў.

Дадзенае даследаванне прысвечана вызначэнню асаблівасцей канцэптуалізацыі неба і нябесных цел у паэтычных текстах. Бясспрэчна тое, што канцэптуалізацыя адносіцца да ліку ключавых паняццяў кагнітыўнай лінгвістыкі, навукі, якая актыўна развіваецца ў межах антрапацэнтрычнага падыходу сучаснага мовазнаўства і літаратуразнаўства. Працэс канцэптуалізацыі – адзін з базавых працэсаў кагнітыўнай дзейнасці чалавека. Ён заключаецца ў асэнсаванні чалавекам усё новай і новай інфармацыі, вынікам чаго становіцца фарміраванне ўяўленняў пра сапраўднасць быцця ў выглядзе ментальных адзінак – канцэптаў (у нашым выпадку – зор, месяца, сонца).

Максім Багдановіч, напрыклад, імкнуўся сваёй творчасцю выхоўваць нацыянальную самасвядомасць, каб праз яе больш актыўна і творча ўспрымаць агульначалавечыя ідэалы. Гэтай мэце служыць хрысціянская міфалогія, шырока ўведзеная паэтам у разнастайныя творы. Паэт па-мастацку ўвасабляе біблейскія архетыпавыя вобразы і матывы, народныя паданні і прытчы. Таму самыя актыўныя апазіцыі яго творчасці – Жыццё і Смерць, а канцэпты Зямля і Неба. Прычым канцэптасферы неба паэт удзяляе значную ўвагу. Асабліва гэта заўважна ўпершай часцы знакамітага «Вянка» паэтычна названай аўтарам «Малюнкі і спевы». Зачараваны маўклівай таямніцай

памежжа вечара і ночы, аўтар назірае свяшчэнадзейства перадачы ўлады над зямлёй маўклівай, на першы погляд, касмічнай стыхіі, якая, выводзіць на паэтычную арэну канцэпты *месяц, зорка, аблогі і інш.*

Разгледзім як адбіліся агульнакультурныя ўяўленні аб прасторы неба ў свядомасці Рыгора Барадуліна. Паэт даволі часта выносіць дадзеныя канцэпты ў загалюкі вершаў («Ішла над ціхім лесам поўня», «Рэгістрацыя шлюбу з небам», «Адхінуць небакрай», «Босая зорка», «У блізкім небе спавядаўся дым», «Сонцу кланяецца каравай» і інш. У тэкстах актыўна прысутнічаюць лексічныя адзінкі, якія называюць неба, нябесныя аб'екты, або з'явы звязаныя з небам. Але ў яго творчасці ўжо няма той Багдановічаўскай чароўнай замілаванасці зоркамі, і таго падрабязнага досведу пра іх, вобраз месяца саступае сонцу, ды і неба для паэта «трывалая столь».

Нятрэба спісваць з рахунку і той відавочны факт, што ў XXI стагоддзі для Рыгора Барадуліна канцэптuallyна-праграмным стаў рэлігійна-духоўны кірунак. Таму і канцэптасфера неба ў яго творчасці значна мяняе акцэнты. Бо ў цэнтр светаўяўленне паэт ставіць не чалавека, а Усявышняга, да якога працінае ўсё сваё маленне, каб людзі на Зямлі не забываліся на сумленнасць, дабрыню, спагаду, шчырасць, міласэрнасць, дараванне і шкадаванне. Хрысціянскімі матывамі прасякнуты паэтычны зборнік «Босая зорка», выдадзены ў 2001 годзе.

У творчасці Максіма Танка паступова фарміруецца ўяўленне пра такія, здавалася б, абстрактныя катэгорыі, як прастора і час, выяўляюцца першапрычыны і паслядоўнасці ў стрыжнёвых сімвалах, як «Зямля і людзі», «Зямля і чалавек-працаўнік», «Зямля, як зямная аснова, і Сусвет». Само паняцце «ўлада зямлі» ў селяніна-працаўніка раскрываецца своеасабліва, яно падкрэслівае непарыўныя сувязі ўзаемаадносін з прыродай, і атрымліваецца, што лексема «зямля» з'яўляецца сінонімам слова «прырода». Максім Танк нават надае аднаму са сваіх зборнікаў назву «Перапіска з зямлёй». Але цвёрда стоячы на зямлі, паэт філасофскі пазірае на неба. Распаўсюджаным канцэптам з'яўляецца сонца. Салярная лексіка Танка заслугоўвае больш значнай ўвагі. Не на апошнім месцы і канцэпт «зоркі». У Танка яны як знакі ночы супрацьпастаўляюцца сонцу.

А ў Багдановіча яны ўспрымаюцца як жывыя (у тым ліку антрапаморфныя) істоты, якія надзелены волей, здольнасцю адчуваць і выражаць эмоцыі.

У Барадуліна ж зоркі ўспрымаюцца як агонь, або прадметы, на якіх уздзейнічае святло і цеплыня агню боскай і чалавечай душы.